

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԳԵՂՅԱՆ

ԽՈՐԱՄԱՆԿ ԱԶԳԱՐ-ԿՈՍԵ

894.342 Տ

Խ-81

ԳԵՂՅԱՆ

30 MAY 2011

894.3420

Խ- 81 ա

Խ Ո Ր Ա Մ Ա Ն Կ Ա Լ Դ Ա Ր - Կ Ո Ս Ը

ՂԱԶԱԽԱԿԱՆ ՀԵՔՅԱԹ

Թարգմ. Տ. ԽՈԶԱՅԱՆ

Նկարները Պ. ԶԵՐԴԱՆՑԵՎԻ

Հ Ա Յ Պ Ե Տ Հ Ր Ա Տ

ՀԼԿՑԵՄ ԿԿ ԿԻՑ ՄԱՆԿԱՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ
ՑԵՐԵՎԱՆ 1940

13 05. 2013

Պատ. խմբագիր՝ Ա. Հ ա յ ր յ ա ն
Տեխ. խմբագիր՝ Ա. Ն. Գ ա ս ա ղ ա ը յ ա ն
Սրբագրիչ՝ Ա. Փ ա ը ս ա ղ ա ն յ ա ն

13773

1753
40

Казахская сказка
ХИТРЕЦ АЛДАР-КОС

Гиз. Арм. ССР, Ереван, 1940 г.

Քլավիտի լիպոր՝ Զ—1031. Հրատ. 5098.

Պատկեր 933. Տիրաժ 3300.

Թուղթ 62×94. Տպագրական 1 1/4 մամ.

Մեկ մամուլում 24+180 նիշ.

Հանձնված է արտադրության 28 դեկտեմբերի 1939 թ.

Ստորագրված է տպագրության համար 8 հունվարի 1940 թ.

Պետրատի I տպարան, Յերևան, Լենինի 65.

ԽՈՐԱՄԱՆԿ ԱԼԴԱՐ-ԿՈՍԸ

Տափաստանում ապրում էր մի մարդ,
անունը՝ Ալդար-Կոս:

Նշխարհում նրանից խորամանկ մարդ չը-
կար: Յուրդերում նրա մասին ասում էին.

— Գուցե սձր միայն կարող է խաբել
Ալդար-Կոսին:

Նույն այդ տափաստանում քոչվորական
կյանքով ապրում էր Զիկ-Բիրմեսս բայր, վո-
րի մասին ասում էին՝ «մարդու մի կաթիլ
ջուր չի տա»: Ղաղախական տափաստանում
նրանից ժլատ մարդ չկար: Մարդիկ յերբ
խիստ քաղցած էին լինում, ասում էին՝
«կարծես Բիրմեսսի մոտ հյուր յեղած լի-
նեմ»:

Ալդար-Կոսը սկսեց Բիրմեսի մոտ հյուր գնալու պատրաստութիւն տեսնել:

Մարդիկ ծիծաղում էին և ասում.

— Շան մորթուց տուն ձեւել չես կարող, Բիրմեսից՝ թան խմել:

— Զեկսի*) — աչքով անելով պատասխանեց Ալդար-Կոսը:

Յեւ ճանապարհ ընկավ ժլատ բայի մոտ:

Յերկար գնաց նա: Բիրմես բայը տափաստանի խորքերն էր հեռացել: Ժլատն իր վրանը տեղավորել էր յեղեգնուտի մեջ և վոչ միայն ձիավորը, այլ նույնիսկ նապաստակը չէր կարող առանց աղմուկի մոտենալ նրան:

Սակայն, յեթե Բիրմեսը ժլատ էր, Ալդար-Կոսն ել խորամանկ էր: Նա ձին թողեց դաշտում, իսկ ինքը փորսող տալով կամացուկ մոտեցավ վրանին և սկսեց քար պցել յեղեգնուտը:

Սկզբում աղմուկի վրա մարդիկ սկսեցին դուրս նայել վրանից, բայց հետո դադարեցին:

«Յերեւի քամին ե աղմկում» — մտածեցին նրանք:

*) Զեկսի — լավ:

Այն ժամանակ Ալդար-Կոսը մոտեցավ վրանին և ճեղքից ներս նայեց:

Հարուստ վրան է: Մնդուկներ են շարված, բոլորը թիթեղով պատած և ծածկված ձեռագործ թաղիքե չեխոլների մեջ:

Փափուկ բարձերին գույնզգույն յերեսներ են հագցրված: Վրանն սպիտակ թաղիքով ե պատած:

Վրանի տերը՝ Բիրմեսը կրակի մոտ նստած յերշիկ էր սլաորաստում: Նրա կինը լավաշի խմոր էր հունցում: Աղջիկը հավ էր փետրում: Ծառան վոչխարի գլխի եր մաքրում:

Ալդար-Կոսը բոլորը տեսավ, ժպտաց և վրանը մտավ: Բայց նա դեռ չէր ել բարեւել, յերբ արդեն վրանի տերերը բոլորը, ինչ ձեռքներին ունեյին, թազցրին:

— Ի՞նչ նորութիւն կա, — հարցրեց Բիրմեսը հյուրին:

— Աշխարհումնոր բան շատ կա, — ժպտալով ասաց Ալդար-Կոսը, — սակայն յես կպտամեմ վերջին նորութիւնը: Այստեղ գալիս ճանապարհին յես մեծ ոձի հանդիպեցի, վոր քո թազցրած յերշիկից բարակ չէր լինի: Յես մի քար վերցրի, վոր փոքր չէր լինի այն վոչխարի գլխից, վոր մաքրում էր քո

ծառան և նրանով խփեցի ոձին: Նա հարվածից տափակեց և նմանվեց այն լավաշին, վոր ձեր կինը ուզում է թխել խմորից: Յեթե այդ ճիշտ չէ, ապա թող ձեր աղջիկը ինձ փետրի այնպես, ինչպես նա փետրում եր հավր:

— Այ, ա՛յ, — գլուխն օրորեց Բիրմեսը, — բայց և այնպես չեր մտածում հյուրին հյուրասիրել:

Յերկար ժամանակ հյուրն ու վրանի տերը նստած ձխամորճ ելին ձխում ու դատարկ խոսակցություններով զբաղվում: Իսկ վոչխարի միսը կաթսայի միջից այնքան առնուշ եր բուրում, վոր Ալդար-Կոսի բերանի ջուրը գնում եր:

Բիրմեսը կաթսան խառնելով, ինքն իրեն ասում եր.

— Յեռա իմ կաթսա, կես տարի պիտի յեռաս:

Ալդար-Կոսը քնելու պատրաստություն տեսնելով, հանեց վոտնամանները և համապատասխան տոնով պատասխանեց.

— Հանգստացե՛ք, իմ վոտնամաններ, մինչև յեկող տարի:

«Նզովյալ հյուր» — մտածեց վրանի տերը:

— «Նզովյալ տանտեր», — մտածեց հյուրը:

Շուտով վրանում բոլորը պառկեցին քնելու: Ալդար-Կոսը տեղավորվեց կաթսայի մոտ: Բայց հնարավոր է քաղցած քնել, այն ել մտով լի կաթսայի մոտ: Հյուրն սպասեց, մինչև բոլորը քնեցին, ապա կաթսայից դուրս հանեց վոչխարի միսը և կուշտ կերավ:

Բայց ի՞նչ անել — չէ՞ վոր առավոտը վրանում բոլորն ել կզարթնեն և իսկույն կիմանան, վոր նա միսը կերել է:

Խորամանկ Ալդար-Կոսն զգուշությամբ հանեց վրանի տիրոջ հին վոտնամանները, կտրատեց և գցեց կաթսայի մեջ:

Կուշտ Ալդար-Կոսը խոր քուն մտավ: Բիրմեսն արևից ել շուտ վեր կացավ ու նայեց հյուրին: Ալդար-Կոսը քնի մեջ ժրպտում եր:

«Ծիծաղիր ինչքան քեֆդ ուզի, իսկ մենք միսը կուտենք», մտածեց բա՛լը և զարթեցրեց յուրայիններին: Սկսեցին ուտել: Ծամում են հա ծամում, ծնոտները ցավում են շատ ծամելուց, բայց միսը կտրել չի լինում:

— Անիծված հյուր, նրա պատճառով միսը չափից ավելի յե յեփվել ու չորացել է, — ասաց վրանի տերը և կարգադրեց շներին առաջ ձգել:

Շները լիզեցին հին կաշին, և հեռացան։
Յեկան ազոավները և վոտնամանի կտորները
մաս-մաս տարան դաշտ։

Ապա Բիրմեսն ուզեց գնալ տափաստան։
Կինը դդուլից սլատրաստած փարչի մեջ թան
ածեց։

Ալդար-Կոսը բայի գրպանում նկատելով
թանի փարչը՝ մոտեցավ նրան և սկսեց զրկել։

Բային գրկում է, բայց միաժամանակ
ծածուկ խցանն է հանում փարչից։

Յերբ թանը թափվեց բայի հագուստի
վրա, նա փարչը գրպանից հանեց, տվեց Ալ-
դար-Կոսին ու ասաց։

— Ա՛ռ, խմիր։

Նորից Ալդար-Կոսը կուշտ է, իսկ Բիր-
մեսն ստիպված յեղավ քաղցած գնալ։ Կուշտ
Ալդար-Կոսին հաճելի յեր հարուստ վրանում
լավ հանգստանար։

Այդ յերեկո Բիրմեսը կնոջը կամացուկ
ասաց։

— Վաղն ինձ համար լավաշ թխիր, միայն
թե առավոտը վաղ, վորպեսզի հյուրը չտեսնի։

Սակայն Ալդար-Կոսին խաբել դժվար է։
Յերբ առավոտյան տան տերը տաք լա-
վաշները ծոցը դրեց և ուզեց ճանապարհ

ընկնել, Ալդար-Կոսը վեր թռավ տեղից։

— Դե, սիրելի բարեկամ, այսօր յես մը-
տադիր եմ գնալ։

Հյուրը հրաժեշտ է տալիս և ամուր գրկում
է բային։

Բիրմեսը չղիմացավ և ամբողջ ձայնով
բղավեց։

— Ո՛հ, վառում է։

Յեվ տաք լավաշները դուրս գցեց ծոցից։

Ալդար-Կոսը լավաշները կերավ և տան-
տիկնոջը գովեց։

Ալդար-Կոսը յերկար ժամանակ հյուր մնաց
ժլատին։ Բիրմեսը հայհոյում էր, բայց ա-
կամայից կերակրում էր հյուրին։

Ալդար-Կոսը ճակատին սպիտակ նշանով
մի ձի ուներ։

Նա նկատեց, վոր բայն ավելի ու ավե-
լի յե բարկանում և հաճախ նայում է իր
ձիուն։

Այն ժամանակ Ալդար-Կոսն իր ձիու ճա-
կատի սպիտակ տեղը ցեխ քսեց, իսկ բայի
ձիու ճակատին իր ձիու սպիտակ նշանի նման
մի նշան արեց սպիտակ կավով։

Գիշերը Բիրմեսը գնաց սպիտակ նշանով
ձին սպանեց և կանչեց հյուրին։

—Ո՛հ, Ալդար-Կոս, քո ձիու հետ դժբախտութիւնն ե պատահել:

Ալդար-Կոսը վրանից դուրս չգալով, հանգիստ պատասխանեց.

— Մորթիր, միսը կեփենք:

Միայն առավոտը Բիրմեսը գլխի ընկալ, վոր իր ձեռքով սպանել ե իր սեփական ամենալավ նժույգը:

Սակայն, ի՞նչ արած: Մտիպված յեղան միսը յեփել: Խորամանկն իրեն չեր զրկում, լավագույն կտորներն եր ընտրում: Յերբ բայի ձիու միսը կերան, Ալդար-Կոսը վարձեց շարունակել ճանապարհը:

Բայց բայի աղջիկը՝ Բիզ-Բեկեշը նրան շատ եր դուր յեկել: Աղջկանը կրճատ Բիզեյին անվանում, իսկ զազախերեն բիզ նշանակում ե մախաթ: Խորամանկը նկատեց այդ և վորոշեց բային մի անգամ ևս խաբել:

Յեւ ահա, մի անգամ, յերբ Բիրմեսը հեծել եր ձին, Ալդար-Կոսը նրան առաջ.

— Դեհ, այսոր յես գնում եմ, միայն թե ինձ մի բիզ տվեք, վոտնամաններս պետք ե կարկատեմ:

— Լալ, վերցրու—առաջ բայը և մեկնեց: Ալդար-Կոսը մտաւ վրանը և Բիրմեսի կնոջն առաջ.

Ալդար-Կոսը գեղեցկուհի Բիզին նստացրեց ձիուն և բռնեց տափաստանը:

— Այժմ յես ձեզնից հեռանում եմ, միայն
թե ինձ հետ պետք է տանեմ Բիզ-Բեկեշին՝
իմ հարսնացվին:

— Բայց ամուսինս Բիզին քեզ կտամ վոր:

— Այո, մենք արդեն նրա հետ պայմա-
նավորվել ենք: Գնացեք և հարյրեք:

Վախեցած կինը շտապ դուրս յեկավ վրա-
նից և հեռացող ամուսնու հետևից կանչեց.

— Միթե դու համաձայն ես Բիզը տալ:

— Տո՛ւր, տո՛ւր, — ձեռքով արավ ամուսինը,
մի խնայիր, թե չե՝ այդ խաբեբան մեզ բոլո-
րովին կքայքայի: Ճամբու դիր հյուրին, գլու-
խըդ ազատիր նրանից.

Աղջկանը զուգելով լաց է լինում մայրը,
բայց տափաստանի սովորության համաձայն,
ամուսնուն չլսել, անկարող է:

Ալդար-Կոսը գեղեցկուհի Բիզին նստա-
ցրեց ձիուն և քշեց տափաստանը:

Յերեկոյան բայ Բիրմեսը տուն վերա-
գործավ: Տեղեկանալով խորամանկի վեր-
ջին արարքի մասին, նրան հետապնդել սկսեց:

Սակայն, հնարավոր է Ալդար-Կոսին գտնել
տափաստանում, ուր նրան հայտնի յեն բոլոր
ճանապարհները և ամեն յուրդում ծանոթներ
ունի:

Ա.Լ.ԴԱՐ-ԿՈՍԻ ԱՐԱՐԳՆԵՐԸ

Ալդար-Կոսը տափաստանում գտավ վոչ-
խարի մի կրծոտած թիակ:

Մտավ մի վրան: Տեսավ վոր կաթսայի
մեջ միս է յեփվում:

— Կարելի՞ յե, վոր յես ել նրա մեջ գցեմ
մի վոչխարի թիակ:

— Խնդրեմ, գցիր, — պատասխանեց տան-
տերը:

— Իսկ ձեր միսն իմինիս չի՞ ուտի:

— Դե, իհարկե, չի ուտի — ծիծաղելով
պատասխանեց տանտերը:

Ալդար-Կոսն աննկատելի կերպով վոսկո-
րը գցեց կաթսայի մեջ:

Յերբ միսը յեփվեց, Ալդար-Կոսն աղա-
ղակեց.

— Ձեր միսը թիակիս վրայի միսը կերել է:

Վրանի տերը նրան փոխարենը մի գառ
տվեց:

Ալդար-Կոսը մտավ մի հարուստ վրան և
մնաց այնտեղ գիշերելու: Նրան լավ կերա-
կրեցին:

Յերբ պառկում եր քնելու, նա տան տի-
րոջը հարցրեց.

— Կարելի յե՞ քո վոչխարների մեջ իմ
գառը բաց թողնել:

— Խնդրեմ, բաց թող:

— Իսկ ձեր վոչխարները չէ՞ն ուտի իմ գառը:

— Դե, իհարկե, չէ՞ն ուտի, ծիծաղելով պատասխանեց տան տերը: Իսկ յետե ուտեն, մեկի փոխարեն ինչը կտամ:

Ալդար-Կոսը գառը բաց թողեց վոչխարի հոտի մեջ: Գիշերն այդ խորամանկը գառը մորթեց և վոչխարների բերսնն արյունով ներկեց, իսկ պոզերին ելադիքներ փաթաթեց:

Իսկ վաղ առավոտ աղմուկ և հարահրոց բարձրացրեց:

Տան տերն ստիպված յեղավ տալ նրան խոստացած ինչը վոչխարը:

Տուն ե քշում վոչխարները Ալդար-Կոսը և ծիծաղում մարդկանց հիմարության վրա:

Ճանապարհին նա տեսավ, վոր մի մարդ յեզներով վար ե անում:

Ալդար-Կոսը մոտենում ե նրան:

Մարդը հարցնում ե.

— Այդ ուր ես գնում:

— Հարսանիք: Յեթե դու ցանկություն ունես նայելու, ինքդ գնա, իսկ յես քո փոխարեն վար կանամ:

Մարդն ուրախությամբ համաձայնեց և շտապեց հարսանիքը տեսնելու գնալ:

Ալդար-Կոսը յեզների պոչը կտրեց և կիսով չափ հողի մեջ թաղեց, իսկ յեզները քշեց անտառ:

Յերբ տերը վերադարձավ, Ալդար-Կոսը ձեռքը թափ տալով ասաց.

— Թե ինչ ե պատահել, ինքս ել չգիտեմ. սկսեցի յեզները քշել, նրանք գետինը մտան: Յես պառավներից լսել եմ, վոր նման դեպքերում չի կարելի յեզների պոչերից քաշել: Պոչերը կկտրվեն, իսկ յեզները բուրբուկն կաննետանան գետնի տակ:

— Ապա ի՞նչ անել—հարցրեց յեզների տերը:

— Հարկավոր ե գլխի կողմից փորել—պատասխանեց նրան խաբեբան և շտապ հեռացավ:

Տերը փորեց-փորփորեց, մի մեծ փոս փորեց, բայց յեզները չկան ու չկան: Նա բարկացավ և թախով քաշեց պոչերից մեկը: Պոչը գետնից հանեց և հասկացավ, վոր Ալդար-Կոսն իրեն խաբել ե, իսկույն սկսեց հետապնդել նրան, բայց խորամանկն արդեն յեզները շտապ հեռու յեր քշել:

Յեկով դաժան ու ցուրտ ձմեռը: Այն-
պիսի ձմեռ, վոր միայն աղվեսի մորթուց
պատրաստված մուշտակում մարդ կարող է
տաք լինել:

Ալդար-Կոսը պատառոտած մուշտակի մեջ
ամեն որ մըսում էր: Մի անգամ նա գնում
էր տափաստանով—վտաքերն ու ձեռքերը
փայտացել էյին, ամբողջ մարմնով դողում
էր, քիթը կապտել էր և չէր իմանում այդ
դրությունից ինչպես դուրս գա: Քամին սու-
լում է, խփում խորամանկի ականջներին:

Տափաստանում վոչ մի տեղ վրանից բար-
ձրացող մուխ չի յերևում: Իզուր է Ալդար-
Կոսը մտրակահարում ձիուն. վախ, պառավ
ձին չի վազում, միայն բաշն է ցնցում և
նորից դանդաղ է քայլում:

«Վատ ձի, յերկար ճանապարհ»—գլուխը
շարժելով՝ ասում է ինքն իրեն Ալդար-Կոսը:
Դեռ յերկար պետք է գնալ, շան հաջոց չի
լսվում, տափաստանում յուրդեր չեն յերե-
վում: Ցուրտ է: Բորան: Բուրբուկին ցրտահար
կարելի չէ լինել:

Հանկարծ նա տեսնում է ինչ վոր մեկը
դիմացից գալիս է:

Ձիու լավ վաղրից Ալդար-Կոսը գլխի ըն-
կավ, վոր յեկողը բայ է:

Ալդար-Կոսը արձակեց իր ծակծկված
մուշտակը, իրեն ուղղեց ձիու վրա և սկսեց
ուրախ յերգ յերգել:

Ճանապարհորդները հանդիպեցին, տա-
փաստանի սովորության համաձայն կանգ-
նեցրին ձիերը և բարևեցին իրար:

Բայը տաք մուշտակի մեջ կուչ էր յեկել:

Ալդար-Կոսը փափախի թեք դրած, փքվել
էր, կարծես ամառվա տաք ուրը՝ արևի տակ
նստած լինի:

Միթե դու չես սառել—հարցրեց բայը
խորամանկին:

— Այդ քո մուշտակի մեջ է ցուրտ, իսկ իմ
մուշտակի մեջ շատ շոգ է,— պատասխանեց
Ալդար-Կոսը:

— Այդ ինչպիսի մուշտակ է քո մուշտա-
կը—զարմանում է հարուստը:

— Միթե չես տեսնում:

— Տեսնում եմ, վոր ազոափները պատա-
ռոտել են քո մուշտակը և նրա վրա ավելի շատ
ծակեր կան, քան մորթի, — ծաղրում է բայը:

— Վոչ, քամին մի ծակից մտնում է, մյուսից
դուրս գալիս: Ահա թե ինչու յես ինձ տաք
եմ զգում:

49
«Հարկավոր ե այս հրաշալի մուշտակը՝ քա-
ձեռքից առնել», մտածում ե ինքն իրեն բայը:

«Այ թե ինչքան տաք կլինեմ, չեթե բայի
տաք մուշտակը հագնեմ»,—մտածում ե ինքն
իրեն խորամանկը:

— Ծախիր մուշտակդ ինձ, — առաջար-
կում ե բայը Ալդար-Կոսին:

— Չեմ ծախի, առանց այս մուշտակի իս-
կույն կսառչեմ:

— Փոխարենը վերցրու իմ աղվեսի մուշ-
տակը, — ասաց բայը:

— Ալդար-Կոսն այնպես ե ձևացնում, վոր-
պես թե այդ մասին չի ել ուզում լսել, իսկ մի
աչքով նայում ե տաք մուշտակին, մյուսովը
հրճվում բայի նժույգով:

— Իմ մուշտակը կտամ, վրան ել փող կը-
տամ, — նորից առաջարկում ե բայը:

— Փողը հարկավոր չե, այ, յեթե ձին՝ ել
հետը տաս, այն ժամանակ գուցե թե մտածեմ:
Ուրախացավ բայը, համաձայնեց, հա-
նեց մուշտակը և հանձնեց ձին:

Ալդար-Կոսը հագավ աղվեսի մորթուց
մուշտակը, նստեց բայի ձին և քամուց արագ
արշավեց:

Հաճելի յեր Ալդար-Կոսի համար անցնել

Ալդար-Կոսը հագավ աղվեսի մորթուց մուշտակը և նստեց
բայի ձին:

յուրդից-յուրդ տաք մուշտակը հագին, լավ
ձին տակին:

Ամեն տեղ նրան հարցնում էին. 504.

— Քեզ փորտեղից ե աղվեսի մուշտակը ե
արագավազ ձին:

— Յես մի հրաշալի մուշտակ ունեյի՝
յոթանասուն տեղից ծակ, իննսուն տեղից
կարկատած...

Յեվ մարդկանց ուրախացներով, Ալգար-
Կոսը պատմում եր, թե ինչպես ե բայր վեր-
ցրել իր կարկատած մուշտակը և նրա փոխա-
րեն տվել իր աղվեսի մուշտակը:

Ծիծաղում էին մարդիկ և կումիսով հյու-
րասիրում խորամանկին:

Յերբ ծիծաղը զագարում եր, ամեն ան-
գամ Ալգար-Կոսը կրկնում եր.

Յերկար ե ճանապարհը թե կարճ՝ կիմանա
նա, ով կանցնի այդ ճանապարհը:

Դառը կերակուրն ել անուշ կերակրից կը-
տարբերի նա, ով կուտի:

<< Ազգային գրադարան

NL0403089

13773